

REFORMÁCIÓ ÉS KÁNON
A SZLÁV IRODALMAKBAN,
KULTÚRÁKBAN ÉS NYELVEKBEN

TANULMÁNYKÖTET

OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA
SYMPOSIA SLAVICA

**REFORMÁCIÓ ÉS KÁNON
A SZLÁV IRODALMAKBAN,
KULTÚRÁKBAN ÉS NYELVEKBEN**

TANULMÁNYKÖTET

SZERKESZTETTE

István Anna

**ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2018**

A kötet megjelenését a Trefort-kert Alapítvány
és a Zuglói Szlovákok Önkormányzata támogatta

SZAKMAI LEKTOROK

Tuska Tünde
Várnai Dorota

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők, szerkesztő

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő Lukács István
A borítót tervezte Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-489-061-4

TARTALOM

ISTVÁN ANNA	
A tanulmánykötet elé.....	7
NYOMÁRKAY ISTVÁN	
A reformáció jelentősége a szellemi életben	9
VIG ISTVÁN	
Nyelvhasználat a 16. századi Dalmáciában	15
BAJZEK MÁRIA	
Reformáció a 17-18. századi Muravidéken	29
CSÁSZÁRI ÉVA	
A 137. (138.) zsoltár szlovák-magyar, katolikus-református viszonylatban	43
PAVIČIĆ MLADEN	
Mojca Kumerdej <i>Kronosz Aratása</i> című regénye a szlovén reformáció és ellenreformáció tükrében.....	53
JAKOVLJEVIĆ DRAGAN	
Kiadói és nyomdai tevékenység a szerbek körében a középkor végén és az újkor hajnalán	67
MENYHÁRT KRISZTINA	
A protestánsok és a pravoszláv keresztények kapcsolatai az Oszmán Birodalom korában	81
ISTVÁN ANNA	
A magyarországi szlovákok evangélikus énekeskönyve és irodalomtörténeti hagyományai	105

RÁGYANSZKY GYÖRGY	
	A <i>Düsevani Liszt</i> (1922-1941) mint a muravidéki evangélikus nyelvtervezés forrása117
DUDÁS ELŐD	
	A reformáció és a nyugat-magyarországi horvátok.....129
ZSILÁK MÁRIA	
	A szlovák evangélikus irodalom gyökerei141
KISS SZEMÁN RÓBERT	
	Tájérombolás és tájépités Kollár <i>Észak-itáliai útirajz</i> -ában - Keszthely, Zalavár, Zalaapáti151
URKOM ALEKSANDER	
	Vallási terminológia a jelentősebb magyar-szerb két- nyelvű szótárakban163
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA	
	Illúzió és dezillúzió között Comenius <i>A világ útvesztője</i> és a <i>szív paradicsoma</i> című művében179
DUDÁS MÁRIA	
	<i>A jó pap is holtig tanul</i> , avagy magyar és bolgár frazém- mák pap kifejezéssel193
LUKÁCS ISTVÁN	
	A horvátok szerepe az erdélyi vallási küzdelmekben a XVII. század első felében203
MANN JOLÁN	
	A reformáció eszméjének interpretációja Miroslav Kr- leža műveiben213

A horvátok szerepe az erdélyi vallási küzdelmekben a XVII. század első felében

LUKÁCS ISTVÁN

Abstract: At the end of the XVI. and the beginning of the XVII. centuries the political and religious relations in Transylvania were confused. The leading figure of the Hungarian counterrevolution, Péter Pázmány made great efforts to spread Catholicism, sent Franciscan monks to win the Transylvanian noblemen. According to historical documents, many of them were of Croatian descent, such as Andreas Zagradiensis, the author of the Kajkavian Croatian dramatized planctus from 1626. At the same time, regardless of Pázmány, there were Bosnian Franciscans who also took part in the religious struggle. This study presents the operation of both groups.

Keywords: Transylvania, Péter Pázmány, Reformation and Counter-Reformation, Croatian Franciscans

Közismert tény, hogy a XVI. század végén és a XVII. század elején súlyos vallási összetűzésekre került sor, ami miatt a korabeli Erdélyben zűrzavaros politikai és vallási viszonyokat alakultak ki. A XVII. század első éveiben Bocskai István (1557–1606) a hajdúk összefogásával megszervezi az első Habsburg-ellenes mozgalmat. Bocskait az 1605-ös szerencsi országgyűlésen Magyarország fejedelmévé is választják. A rendek kimondják a katolikus és a két protestáns vallásfelekezet egyenjogúságát. Az 1603. június 23-án megkötött bécsi béke, amely a Bocskai-felkelést lezárja, bizonyos értelemben megszilárdítja a protestantizmust, hiszen szabad vallásgyakorlást biztosít nekik. A jelentősen megtépázott katolikuság lassan rendezi erőit, s az 1611. évi nagyszombati katolikus zsinat a tridenti zsinat elveiből kiindulva újtjára indítja az ellenreformációt. A mozgalom vezéralakja a jezsuita Pázmány Péter (1570–1637) lesz, akit II. Mátyás 1616-ban esztergomi

érsekké nevez ki. Pázmány fellépésével heves országos viták bontakoznak ki a protestánsok és a katolikusok között. Bethlen Gábor (1613–1629) személyében Erdély ismét erős kezű uralkodót kap, akinek sikerül konszolidálnia a zilált politikai viszonyokat, ám halálával újra feléled a rendi anarchia, amelyet az őt felváltó I. Rákóczi György (1630–1648) fékez meg. Erdély az ő uralkodása alatt is töretlenül fejlődik. Halálát követően a fejedelmi széket fia, II. Rákóczi György (1648–1660) foglalja el, aki atyja nyomdokain halad. Katonai, gazdasági és politikai sikerei révén az erdélyi fejedelemség nagy tekintélyre tesz szert Magyarországon is, ahol egyre határozottabban formálódik a főurakból és nemesekből álló Habsburg-ellenes párt. E szervezkedés vezéralakja Zrínyi Miklós (1620–1664) horvát bán lesz, aki törökellenes harcai révén válik országos hírnévűvé. Miután nyilvánvalóvá vált számára, hogy a török elleni hatásos katonai fellépés legfőbb kerékkötője a bécsi udvar, olyan személyiség kapcsolatát keresi, aki az erős kezű nemzeti fejedelmet testesíti meg. II. Rákóczi György személyében ezt meg is leli, ezért személyes kapcsolatot létesít a fejedellemmel, ám a fejedelem aspirációi a lengyel trónra és nyílt szembenállása a török Portával végleg megpecsételik a sorsát. A török elleni szászfenesi csatában a fejedelem súlyosan megsebesül és 1660-ban Váradon meghal. A Habsburg-ellenes összeesküvés megszervezése és a vezető szerep ebben a Zrínyiekre hárul, aminek későbbi tragikus következményei közismertek.

A magyar ellenreformáció óhatatlanul egybekapcsolódott a bécsi abszolutista törekvésekkel. A II. Mátyást a trónon követő II. Ferdinánd (1619–1637) jezsuita neveltetésben részesült, s uralkodása céljának tekintette az „egy állam, egy vallás” elvének megvalósítását. A király államhatalmi eszközeivel hathatósan támogatta a jezsuiták ellenreformációs törekvéseit. Pázmány Péter II. Ferdinánd bizalmasaként és tanácsadójaként maga mögött tudhatta a három részre szakadt Magyarországon a királyi országrész magyar katolikus főnemessége egy részének támogatását is. Pázmány helyes politi-

kai érzékkel ismerte fel, hogy a katolicizmus széles körű megszilárdítása alapvetően a főnemesség magatartásán múlik, hiszen a kor szokásának megfelelően „akié a föld, azé a vallás” (cuius regio euis religio) (UNGER-SZABOLCS 1976). Amíg a királyi országrészben viszonylag könnyebben megbirkózhatott ezzel a feladattal, a protestantizmus fellegvárának számító Erdélyben ez nem ment egykönnyen. Pázmány szívén viselte a katolicizmus erdélyi terjesztésének ügyét, hiszen maga is innen származott. Bár szülei reformátusok voltak, ő maga 13 éves korában katolizált. A kolozsvári jezsuita gimnázium bezárását követően Lengyelországba menekült, ahol két évet töltött el. A bécsi bölcséleti stúdiumokat követően a római teológián folytatatta tanulmányait. Tanulmányai befejezte után, 1596-ban pappá szentelték. Hazai működését 1601-ben kezdi meg Kassán, s hamarosan beleveti magát a hitvitákba. Pázmány hitvitázó iratai a magyar barokk próza gyöngyszemei. Működése esztergomi érsekké történő kinevezésétől válik igazán hathatóssá. (BITSKEY 1978)

A szlávtság jelenléte Erdélyben a XVII. század elején a kusza politikai helyzettel és az újra erőre kapó katolicizmus, az ellenreformáció általános és erőteljes magyarországi térnyerésével, valamint annak óvatosabb erdélyi tapogatózó lépéseivel függ össze. A protestantizmus erdélyi bástyáinak megszilárdítása és a katolicizmus pozícióinak gyengülése sokakat, így Pázmány Pétert is mély aggodalommal töltötte el. De voltak katolikus erdélyi főurak is, akik hitük apadását látván úgy döntöttek, segítségért fordulnak oda, ahonnan remény van arra, hogy azt meg is kapják. Amíg a Pázmány nyújtotta, a királyi országrész felől érkező támogatás elsősorban magyar katolikus papok és ferences szerzetesek megjelenését jelenti Erdélyben, addig az erdélyi nemesek által kért katolikus támogatás Bosznia felől érkezik, vagyis boszniai horvát ferencesek megjelenését jelenti. A nem magyar anyanyelvű papok és szerzetesek megjelenése Erdély földjén nem volt konfliktusok nélküli.

A XVI. század végén Báthory Endre bíboros, megbízott erdélyi apostoli kormányzó, aki bár Lengyelországban lakik, többszöri erdélyi látogatása során úgy dönt, hogy segít népe lelki és szellemi felemelkedésében. Adatunk van arról, hogy közvetítésével a XVI. század végén lengyel szerzetesek is érkeznek Erdélybe. A bíboros a lengyel nuncius útján kér művelt és kipróbált ferences szerzeteseket Krakkóból. Ezek valóban meg is érkeznek. Tudunk bizonyos Lubeniczy Valériánról, aki Csíksomlyón tartózkodik. 1594-ben ő a gvárdián és erdélyi őr, s még 1599-ben is ott van (SÁVAI 1997: 43–44). 1624-re kiürül a csíksomlyói kolostor. Pázmány Péter komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy papokkal népesüljön be. 1626-ban Váradi János provinciálist küldi erdélyi misszióba, aki három évig marad ott gvárdiánként. Váradi, akit először az 1602-es gyöngyösi káptalanon választanak meg tartományfőnöknek, egész csoport ferencessel indul Somlyóra. A mikházi Historia Domus a következőképpen számol be a kolostor benépesítéséről:

„Dum haec fierent Patres et Fratres Provinciae Sanctissimi Salvatoris in Conventum Csikiensem adventantes, coeperunt multiplicari adeo ut jam essent septem Sacerdotes concionatores videlicet Andreas Zágrábi Guardianus, P. Nicolaus Somlyai, P. Martinus Szeredai, P. Bartholomaeus Kolosvári, P. Marcus Krivini, P. Emericus Szent Györgyi, P. Angelus Gyöngyösi, et Fratres Lajici Professi quattuor scilicet Thomas Kallai, Ladislaus, Blasius, Stephanus.” (SÁVAI 1997: 52).

(Amíg ezek történtek A Legszentebb Üdvözítőről nevezett Salvatoriánus Tartomány atyái és testvérei a csíki konventusba jöve sokasodni kezdtek olyannyira, hogy már hét prédikáló pap volt, tudniillik Zágrábi András gvárdián, P. Nicolaus Somlyai, P. Martinus Szeredai, P. Bartholomaeus Kolosvári, P. Marcus Krivini, P. Emericus Szent Györgyi, P. Angelus Gyöngyösi, és négy fogadalmat tett laikus testvér Thomas Kallai, Ladislaus, Blasius, Stephanus.) A felsorolt ferencesek egy része erdélyi származású volt, közülük 1615-ben nyertek felvételt Gyöngyösön papnövendéknek Somlyai Miklós, Szeredai Márton és Szederjesi Mihály székely ifjak (SÁVAI 1997:

44). A Csíksomlyóba érkezett négy prédikáló pap egyike *Zágrábi András* volt. A kor szokásának megfelelően, hogyha az illető szerzetes nem volt magyar származású, akkor családi neveként általában származásának települését jelölték meg, vagyis azt a helyet, ahonnan érkezett. Ezek szerint a Váradi János provinciális vezette ferencesek csoportjában egy, vélhetően a kaj-horvát nyelvterületről származó szerzetes is volt, aki tanulmányait akkor kezdhette meg, amikor a többi Erdélyből érkezett, majd vele együtt oda visszakerült ifjú. Zágrábi Andrásról a következőket olvashatjuk György József monográfiájában:

„P. Zágrábi András szül. Horvátországban, beült. Gyöngyösön 1624, a Smi Salvator Provincia tagja. 1628-ban Szakolczán Kroata András néven P. Esio Fulgenc theol, filoz. Lectornak tanítványa volt. A pástoraitól megfosztott plébániákon sokat buzgólkodott. A főurak udvaraiban is kedvelt szerzetes volt. 1640–43 csíksomlyói zárdafőnök. Meghalt pestisben Kézdiszentléleken 1646. jan. 1.” (GYÖRGY 1930: 587).

Zágrábi András akkor volt a csíksomlyói zárda főnöke, amikor az erdélyi Stefanita Custodiai custosaként a Boszniából érkezett P. Szalinai István működött, akit a „Salvatoris nostri” Brévéje alapján VIII. Orbán pápa nevezett ki, s akit ezen a poszton már csak magyarok követtek – erre következtethetünk a custosok családi neve alapján (GYÖRGY 1930: 170). Zágrábi András Kézdiszentlélek híveit Csíksomlyóból gondozta több éven át (GYÖRGY 1930: 185). 1645 karácsonyának ünnepeire is ellátogatott Kézdiszentlélekre (GYÖRGY 1930: 407), s minden bizonnyal már vissza sem tért Csíksomlyóra, hiszen az ünnepeket követően pár napra rá pestisben meghalt. Halála előtt másfél évvel fontos misszióval bízták meg őt a bosnyák szerzetesek. VIII. Orbán pápa Szalinait és társait a szigorúbb rendtartásra kötelezte.

„Ebbe az Erdélybe jött bosnyák ferenczrendűek – írja Karácsony János – sehogyse akartak belenyugodni. Azért értesülvén VIII. Orbán pápa haláláról (+1644. július 29.) elküldték Zágrábi András, remélvén, hogy a régi pápa határozatát az új egykönnyen megváltoztatja. De mivel akkor Erdélynek rendes püspöke nem volt s így Erdély egyházi főhatóság

tekintetében a hiterjesztő nagy bizottság (Propaganda Fide) alá volt rendelve, a pápa e bizottságot kérdezte meg. Ez pedig a bosnyákok kérelmét visszaautasította. Zágrábi tehát eredménytelenül tért vissza.” (KARÁCSONY 1929: 223–224).

A diplomáciai misszió ténye azt igazolja, hogy a gyöngyösi, tehát magyar környezetben – látni fogjuk, ez sem teljesen igaz így – nevelkedett Zágrábi Andrásban erős horvát kötődés élhetett, hogyha ilyen szolgálatot tett a bosnyákoknak. Szalainai István a Propaganda Fide bíborosaihoz írott leveleiben név szerint is megemlíti (SÁVAI 1997: 304–306). Zágrábi András életében fontos állomást jelentett a gyöngyösi ferences kolostor, ahol is 1624-ben beöltözött. Zágrábi András a szerzője annak a közel ezer soros párrímes nyolcasokból álló dramatizált kaj-horvát Mária-siralomnak, amelyet kétnyelvű monográfiámban mutattam be. (LUKÁCS 2000) A legkorábbi dokumentumok arról tanúskodnak, hogy Gyöngyösön a XV. század közepe óta működtek ferences barátok. Amikor Zágrábi András 1624-ben beöltözik, ott már működik a gyöngyösi *studium humanitatis*, vagyis a szerzetesnövendékek oktatásának középfokú intézménye (FÁY 1999: 33), amelynek minden bizonnyal ő is hallgatója volt. Hogy nem ő volt az egyedüli horvát származású ember ott, talán igazolható egy törökök által kiállított szabad útlevelemmel is, amelyet bizonyos Bona nevű gyöngyösi szerzetes részére állítottak ki horvátországi utazásához (FÁY 1999: 159). Gyöngyösön a XVII. században a magyarok mellett főképpen lutheránus szlovákok éltek.

„A gyöngyösi ferencesek pasztorációjának sajátos területe volt a városba betelepült tótok lelki gondozása – írja Fáy –, mely a török időkben kezdődött, de áthúzódott a XIX. század végéig, a betelepültek szinte teljes asszimilációjáig. A protestánsként beköltözött tótokat katolikus hitre térítették, és 1630-ban elvállalták, hogy számukra anyanyelvi szentbeszégeket tartanak az ispotály Szent Erzsébet kápolnájában. A szemfüles ferences barátok észrevették ugyanis, hogy a Gyöngyösre betelepült lutheránus tótoknak a helyi protestáns lelkész nem tud anyanyelvi istentiszteletet tartani, és mire tótul beszélő prédikátort kérhettek volna szülőföldjükéről, a ferencesek a katolicizmus oldalára állították őket.” (FÁY 1999: 42).

Ez a tény önmagában feltételezi, hogy a ferences barátok között akadt olyan, aki beszélte is a szlovák nyelvet. Zágrábi András 1628-tól Szakolcán folytatja tanulmányait, ahol a *studium philosophicum* működik. A szakolcai ferences rendház kapcsán érdemes megemlíteni egy 1693-ból származó elszámolási jegyzéket, ahol a költségek között színház számára történt fuvarozásról esik szó (SÁVAI 1997: 138). Szakolcán annak az olasz származású Fulgenzio da Jesinek lesz a tanítványa, aki komoly befolyással bírt a Propaganda Kongregációnál, s később szembe került a jezsuitákkal, amiért felmentették a népet a nagyböjti tej- és tojástilalom alól, de kemény vitákat, pozícióharcot folytatott Erdélyben a boszniai Szalinai Istvánnal és társaival is. Fulgentio da Jesi 1644. szeptember 23-i keltezésű, olasz nyelvű, a Propaganda Fide Kongregáció bíborosaihoz írott levelében arról panaszkodik, hogy a fejedelm katonái felforgatták a sebesi kolostort, amelyet ő alapított tíz esztendővel korábban, majd levelét így folytatja: „Egy öreg horvát származású barátot, Miklós testvért, aki az alapítás óta itt él, a katonák gyalázatos módon megcsonkították, majd halálra kínozták. Másnap találtak rá a katolikus katonák, de segíteni nem tudtak rajta.” (SÁVAI 1997: 304). Az Erdélybe Boszniából érkezett ferenceseket Fulgentio da Jesi – ő is 1646-ban hal meg, miként Zágrábi András –, de mások is a *boszniai* (Patres Bosnenses) jelzővel illetik, ellenben a nem Boszniából érkezett horvátokat *Croato*-ként említik. Fulgentio da Jesi levelének fenti mondata is arról tanúskodik, hogy a boszniai szerzeteseken és Zágrábi Andráson kívül működött itt más horvát származású szerzetes is.

A fentiekben többször is emlegetett Szalinai István és a Boszniából érkezett többi ferences szerzetes a XVII. század első felében kitörölhetetlen nyomokat hagyott Erdély vallási életének történelmében – ők erdélyi katolikus nemesek hívó szavára érkeztek. Toldalaghy Mihály marosszéki főkapitány, Kovacsóczy István erdélyi kancellár és Bálintith Kristóf kincstartó 1630-ban a bosnyák provinciálishoz fordulnak, hogy az erdélyi lelkipásztorkodás ügyét mozdítsa elő. Kéri, „hogy

a lelkek iránti szeretetből küldjön Erdélybe kíségtő ferences papokat, akik misézzenek és a latin nyelvben jártasabbak gyónását meghallgassák.” (SÁVAI 1997: 138). A boszniai ferencesek valóban megérkeztek Erdélybe. Vezetőjük Szalinai István (1579–1653) volt, akit még három pap kísért: Loparai István (vagy: Lopara – Stefano da Lopara), Szarajevói Marián és Pozsegai Illés. E két utóbbi hamarosan visszatért Boszniába. Szalinai a misszió prefektusaként roppant gondossággal járt el munkája során. Felvette a kapcsolatot a vezető katolikus családokkal. A bosnyák ferencesek I. Rákóczi György – őt a segesvári országgyűlés 1630. december 1-én választotta meg Erdély fejedelmévé – gyulafehérvári bevonulásakor szerzetesi öltözetben jelentek meg. Ezt követően érkeznek még bosnyák szerzetesek Erdélybe, akik itt a fejedelem engedélyével telepednek meg. Tudni kell, hogy a boszniai tartományból érkező szerzetesek erdélyi jelenlétének megvan a maga egyházi történelmi előzménye. IV. Jenő pápa 1444. február 1-én kelt bullájában a boszniai tartomány alá helyezte a hét székely széken lévő és az ezután létrehozandó valamennyi konventjét.

A mikházi kolostor megalapításában is Szalinainak volt döntő szerepe. Társaival előbb felépítették a kápolnát, majd pedig fából és vesszőből font fallal készült cellát. A bosnyák szerzeteseket licenciátusok kísérik prédikációs útjukon, akik magyarul tolmácsolják az igehirdetést. Jelentős lépés volt Szalinai részéről, hogy kezdeményezte Rómában az Erdélyi Őrség (Custodia) megalapítását. Célja az volt, hogy Erdélyt leválassza a szalvatoriánus tartományról és a boszniaihoz csatoltassa. Azonban a Szentszéknek ezzel ellentétes céljai voltak, s a magyar Salvatoriánus Tartományhoz kapcsolta az új Őrséget. A mikházi bosnyák atyák ebbe nem nyugodtak bele, bujtogatták Szalinait, emiatt folytonos ellenségeskedés alakult ki a bosnyák ferencesek és a magyarok között. Szalinai kezdetben nem tudott magyarul, ám később megtanulta a nyelvet, és képes volt önállóan is prédikálni a székely falvakban (SÁVAI 1997: 140). Végül Róma közbenjárására

a bosnyákokat haza küldték. Csupán a nevek alapján feltételezhetjük, hogy az alább felsoroltak mind bosnyák ferencesek voltak: Imotai Simon, Loparai István, Imotai Bertalan, Banjalukai Ferenc, Bankovics Ferenc, Ne(o)vkovics Péter, de voltak többen is, hiszen számuk az évek során változott. A torzsalakodásoknak 1666. augusztus 6-án lett végük. A bosnyákok végleg hazatértek.

Kájoni híres Fekete könyvében – mintegy lezárva a bosnyák ferencesek erdélyi jelenlétének bő három évtizedét – ezt írja erről a korról:

„Nem szabad befogadni a közösségbe illír vagy bosnyák nemzetiségű ifjút, aki nálatok akar beöltözni, és a fogadalmasokat távol kell tartani a tisztségektől, nehogy elszemtelenedjenek. Nincs szükségetek se a tudományukra, se a segítségükre, sőt erkölcséiktől, műveltségüktől, életüktől és természetüktől oly távol vagytok, mint ég a földtől.” (Sávai 1997: 143).

Bár a bosnyákok és a magyarok közötti békétlenség árnyékot vetett Szalainai István életművére, mégis jelentősnek kell ítélnünk erdélyi ténykedését. A horvát irodalomtörténet-írás is számon tartja Szalainait, mégpedig Stjepan Matijević néven. A boszniai Tuzla (ókori nevén Salinae – innen a Szalainai név) városában született, s egy ideig Szarajevóban szolgált. Egyetlen művét, az *Ispovjedaonik* (Gyóntató) címűt 1630-ban nyomtatta Rómában. Nem eredeti műről van szó, hanem Jeronim Panormitan olasz dominikánus szerzetes gyakorlatias gyóntató kézikönyvének a fordításáról (Herta 1974: 142–146). Szalainai erdélyi működéséről a horvát szakirodalomnak csak szegényes információi vannak (JELENIĆ 1990: 151–153). Például az sem ismert, hogy Mikházán halt meg 1652. január 9-én, s hogy az oltár alatt lévő kriptában temették el (GYÖRGY 1930). Erdélyi működéséről a magyar szakirodalom alapján fontos volna áttekintést adni a horvát szakma számára. A legátfogóbb mű, amely részletesen is ismerteti a működését a már többször idézett Sávai-mű (SÁVAI 1997).

IRODALOM

- BITSKEY István, 1978: *Hitviták tüzében*. Gondolat: Budapest.
- FÁY Zoltán, 1999: *Ferencesek Gyöngyösön*. A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kiadása: Budapest.
- GYÖRGY József, 1930: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*. Cluj-Kolozsvár.
- KUNA Herta, 1974: *Hrestomatija starije bosanske književnosti*. knj. 1, Svjetlost: Sarajevo.
- JELENIĆ Julijan, 1990: *Kultura i bosanski franjevci I*. (Hasonmás kiadás) Svjetlost: Sarajevo.
- KARÁCSONYI János, 1929: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. Budapest.
- LUKÁCS István, 2000: *Dramatizált kaj-horvát Mária-siralom Erdélyből 1626 – Dramatizirani kajkavski Marijin plač iz Erdelja 1626*. Budapest: Slovenika: Hrvatska samouprava Budimpešte.
- SÁVAI János, 1997: *A csíksomlyói és a kantai iskola története. Missziós dokumentumok Magyarországról és a hódoltságról II. Tanulmányok II*. Szeged.
- UNGER Mátyás – SZABOLCS Ottó, 1976: *Magyarország története*. Gondolat: Budapest.